

SITNA GRAĐA ZA KULTURNU POVIJEST GRADA ZAGREBA

1. BORAVAK NADVOJVODE JOSIPA, UGARSKOG PALATINA, U ZAGREBU 1827.

U zbirci crteža i bakroreza Ivana Krstića, koja je poslije njegove smrti prešla u posjed grafičkog odjeljenja Strossmayerove galerije, nalazi se jedan akvarel anonimnog autora, koji prikazuje nadvojvodu Josipa, palatina ugarskog, i biskupa zagrebačkog Maksimilijana Vrhovca. Taj akvarel, visok 182 a širok 339 milimetra, slikan je živim bojama (crvenom, modrom, ljubičastom, zelenkastom, žutom, smeđom i crnom) na čvrstom žućkastom oporom papiru i ima na svom donjem rubu kaligrafičani zapis: *Josephus Palatinus Hungariae et Maximilianus Episcopus Zagrabienensis*. U

sin cara Leopolda II. i Marije Ludovike, uputio se potkraj augusta 1827. iz Budima sa svojom trećom ženom Marijom Dorotejom, kćeri vojvode Ludviga Fridrika Aleksandra od Württemberga, i svojom djecom iz drugoga braka, blizancima nadvojvotkinjom Herminom Amalijom Marijom i nadvojvodom Stjepanom, na odulje putovanje u Rijeku i Hrvatsko Primorje. Dočekani u Hrašćini, na granici županije zagrebačke, od izaslanstva, u kojemu su bili podžupan Lentulaj, kanonik i opat Ožegović, grof Ivan Erdődy, županijski bilježnici Sović, Bužan i Haraminčić, prispjeli su gosti o podne dana 25. augusta

Nadvojvoda palatin Josip i biskup Maksimilijan Vrhovac. (Po akvarelu iz Grafičke zbirke Strossmayerove galerije)

visokoj paradnoj kočiji à la Daumont sjedi s lijeve strane biskup Vrhovac a s desne nadvojvoda Josip. Iza njih, na stražnjem sjedalu, na kojemu sjede inače tjelesni husari, lebdi jedan putto, koji drži u desnoj ruci iznad glava palatina i biskupa lovorov vijenac a u lijevoj granu lovorike. Ispred njih, na sjedalu na kojemu inače sjedi paradni kočijaš, stoji drugi putto, koji iz roga obilja prosipa cvijeće. Kočiju vuku četiri muškarca, dva u velikaškoj narodnoj nošnji a dva u onodobnoj modnoj svečanoj građanskoj sa cilindrima. Akvarel je nastao, nema sumnje, oktobra godine 1827. za posjete nadvojvode Josipa u Zagrebu.

Nadvojvoda Josip Antun Ivan, palatin ugarski (rođen 9. III. 1776., umro 13. I. 1847.),

u Zagreb, gdje su ih dočekali ban Guylai, zborni zapovjednik barun Radivojević, biskup Vrhovac, veliki župan Lukavski te pretstavnici svećenstva, građanstva i vojske. Za vrijeme svečanog ručka svirale su ispred svratišta »Kod rimskog cara«, u kojemu su gosti bili odsjeli, glazbe pješačke pukovnije L'Espine, gradska i kaptolska. Odmah poslije ručka nastavili su gosti put na Rijeku i Hrvatsko Primorje, gdje su ostali do 10. oktobra. Palatin se toga dana odvezao sa Rijeke do Ogulina. Sjutradan posjetio je u Plaškom episkopa gornjo-karlovačke srpsko-pravoslavne eparhije i uputio se poslije toga preko Rakovice »duž korduna« do Gavrančić-Unke. Poslije poziva baruna Radivojevića, koji je pratio palatina na ovome putovanju,

Nadvojvoda palatin Josip. Po bakrorezu C. Mahlknechta. (Iz Grafičke zbirke kr. sveučilišne knjižnice)

pozdravio je gosta na granici turski zapovjednik Bihaća paša Ahmed Kopidži, darivajući ga prekrasnim arapskim konjem, srebrnim i zlatnim čašama te svilenim velima, moleći ga, da mu oprostí što, kasno obaviješten, nije dospio da spremi darova dostojnijih. Reče, da je to najsretniji dan njegova života, jer mu je dano da pozdravi brata velikog cara austrijskog, koji tolike godine živi s njegovim vladarom u prijateljskim susjednim odnosajima. Palatin nadari bogato kičenu pratnju pašinu obećavši, da će paši samom uzvratiti dostojnim darom iz Budima. Pri odlasku pratnja je pašina izvodila veoma smjele konjičke trke i igre. Prenoćivši u Rakovici, palatin je, sutradan, posjetio Plitvička Jezera i pad Slunjiće i sastao se 13. oktobra u Karlovcu sa ženom i djecom, koji su toga dana Lujzinskom cestom doputovali sa Rijeke. Istoga dana na večer stigli su gosti u Zagreb. Kod savskog mosta dočekao ih je i pozdravio gradski načelnik Štajdacher sa svim članovima magistrata. Otuda se svečana povorka, ispred koje je

jašilo dvadeset i četiri svečano odjevenih biskupskih predijalista, u grad. Po ulicama, kojima je povorka prolazila, bila je postrojena četa gradske garde pod zapovjedništvom gradskog kapetana Kavića. Gosti su odsjeli u banskim dvorima, gdje su ih dočekali pretstavnici svećenstva, građanstva i vojske. Odmah poslije pozdrava uputiše se u kazalište, gdje se te večeri prikazivala drama *Die Belagerung von Solothurn*, i ostali ovdje, burno pozdravljeni, do kraja drugog čina. Čitav je gornji grad te večeri bio sjajno rasvijetljen. Sutradan, u nedjelju 14. oktobra, prisustvovao je palatin sa svojom djecom tihoj misi u župnoj crkvi sv. Marka, koju je služio župnik Horvatić a nazočni su bili pretstavnici svih staleža. Prije podne bilo je u banskim dvorima veliko primanje. Odužim govorima oslovili su palatina biskup Vrhovac i veliki župan križevačke županije barun Bedeković. Odgovarajući palatin je istaknuo svoje žaljenje, što, spriječen drugim poslovima, ne će ovom zgodom posjetiti dikasterijalne i druge javne zgrade i ustanove. O podne primili su palatin i njegova supruga gospođe visokog plemstva, koje je predvodila barunica Radivojević. U pò dva

Biskup Maksimilijan Vrhovac. Po litografiji nepoznata autora. (Iz Grafičke zbirke Strossmayerove galerije)

odvezli su se gosti u prekrasnoj paradnoj kočiji biskupovoj na Kaptol, gdje su iznajprije razgledali katedralu i dragocjenosti u njenoj riznici. Poslije toga bio je svečani objed u biskupskim dvorima. Biskup je u počast gostima i na večer toga dana priredio svečanu večeru. I toga je dana bio grad prekrasno rasvijetljen, naročito pak Kaptol (monumentalni ulaz u biskupsku palaču, kaptolska vijećnica i zdenac, koji se nalazi iza nje). Sjutradan, 15. oktobra, rano ujutro, otputovali su gosti preko Čakovca u Budim.

Iz ovih vijesti, koje crpimo iz zagrebačke

»Lune« (1827., brojevi 77.—86.) ne razabira se, da li se palatin doista za vrijeme svoga boravka u Zagrebu vozio zajedno sa biskupom Vrhovcem u njegovoj paradnoj kočiji onako, kako nam to predočuje pomenuti akvarel. Sva je, dakle, prilika (a upućuju nas na to i likovi onih četiriju muškaraca, koji vuku kočiju), da je anonimni autor našega akvarela imao namjeru, da (koristeći se, može biti, originalnim modelom biskupove paradne kočije) dade tek jedan simbolički prikaz, koji je, i ovakav, zacijelo zanimljiv prilog za kulturnu povijest grada Zagreba.

3. SLIKA MAJKE BOŽJE »GALAKTOTROFUSE« IZ KAPELE MEDVEDGRADSKJE

U Strossmayerovoj galeriji nalazi se pod inventarnim brojem 387. danas neizložena slika, za koju galerijski katalog (6. izdanje, 1922.) kaže ovo: Navodno kretska škola XVII. vijeka: Bogorodica drži Isusa. Prvobitna je slika prebojadisana docnije. Ostrag je prilijepljena cedulja s bilješkom, da je ta slika negda bila u medvedgradskoj kapeli, odakle ju je prenio zagrebački biskup Aleksandar Mikulić godine 1692. Platno na drvu. Visina 0.305, širina 0.255. Dar iz ostavštine prebendara Tkalčića u Zagrebu 1905.« — O toj slici napisao je već 1902. u »Katoličkom listu« Ivan K. Tkalčić članak pod natpisom »Slika Majke Božje iz ruševina medvedgradskih (ujedno osvrt na djelovanje biskupa Mikulića)«. — Prije svega treba ispraviti neke netačnosti iznesene u galerijskom katalogu. Visina je slike na lijevom rubu 0.307, na desnom 0.303; širina na gornjem rubu 0.257, na donjem 0.253. Riječi »platno na drvu« treba naročito objasniti. Ne može se izriječkom kazati, da je slika slikana na platnu. Naime, susrećemo se ovdje s jednom tehnikom, koju u svojim poglavljima 27. i 53. pominje već stara atoska *Ἐκτενία τῆς ζωγραφικῆς* (poredi: Das Handbuch der Malerei vom Berge Athos aus dem handschriftlichen neugriechischen Urtext übersetzt, mit Anmerkungen von Didron d. Ä. und eigenen von Godch. Schäfer — Trier 1855, str. 69. i 83.) jedino s tom razlikom, da je veoma fino tkano platno iznajprije prilijepljeno na dasku od cedrovine a zatim na to platno stavljen 2 mm debeli sloj ljepila, sadre i sapuna. Ukrućena, izgledjena i izbrušena glatka površina tog sloja prevučena je najzad bolusom. Na toj plohi je onda uljnim bojama naslikana slika. Oko same ploče stavljen je 10—18 mm široki okvir i njime uvećana slikovna površina. — Tkalčić opisuje sliku ovim riječima: »Pomenuta slika jest kip Majke Božje, a slikana je uljnim bojama na daski od tvrda drveta, visoka je 28 cm, a široka 22 cm. Na prednjoj strani lik je Matere Božje na pozlaćenom tlu, sa prostranom aureolom, plaštem pokriveno glave, koji se plašt spušta po cijelom tijelu

do njezina pojasa (jer je samo dotle slikana), a ispod vrata taj je plašt svezan ili spojen okruglom pozlaćenom kopčom; ispod onoga dijela plašta, koji joj pokriva glavu, visi nešto bijele tkanine, kao peča, koja joj pokriva polovinu čela i desnu stranu lica. Na lijevoj strani u naručju drži maloga Isusa, koga nešto ljevicom pridržaje o glavu, dočim desnicu stavila mu na lijevo koljeno i njom ga drži. Isus je dijete punokoso, obla i puna lišca, aureolom oko glave, u crvenoj haljinici, te prstići s desne a cijelom lijevom ručicom drži za sisu i sisa. Sisu Majke Božje umjetnik je naslikao nešto više od obična položaja, t. j. blizu ispod vrata bogorodičina. Ova pomenuta slika bez dvojbe jest radnja mljetačke škole najstarijega vremena«. — Naša slika reprezentira naročiti tip bizantinsko-kretskih Bogorodica, tip t. zv. »Galaktotrofuse«, a djelo je osrednjeg majstora kretske slikarske škole s kraja 16. ili s početka 17. stoljeća. Slika nije dobro sačuvana. Nesamo što je često opravljana i prebojadisana (u novije vrijeme vašarski bronsirana, tako te staroj pozlati ozadine nema više traga), već je i sama daska po vremenu na više mjesta prsnula (u sredini od gornjeg do donjeg ruba i na desnoj strani gore). Uporedo s tim pukotinama, a i na samim rubovima, čestj su se slikanog sloja odljuštile i otpale. Na stražnjoj strani slike nalazi se prilijepljen 10 cm širok a 4 cm visok komad papira, na kojemu je napisano ovo:

Praesens S. Imago in tabula cedrina picta, e Palestina, ut fertur, allata, vetustate venerabilis, olim in Capella Arcis Vrsinae, vulgo Medved supra Zagrabiam ante annos quadringetos celeberrimae, nunc diratae, collocata, post immemorabilem Altaris, in eadem Capella habiti, ruinam, inter rudera abhinc decennio reperta, vetustiori nitore et venerationi restituta est. Anno Domini MDCLXXXII.

Per Alexandrum Ignatium Mikulich Episcopum Zagrabiensem.

Ovu je bilješku, dakle, napisao svojom rukom zagrebački biskup Aleksandar Ignacijev

Majka božja medvedgradska. (Po slici u Strossmayerovoj galeriji)

Mikulić (* 1650. u Brokunovcu, † 10. 5. 1694. u Zagrebu). U prijevodu glasi ona: »Ovu svetu sliku, naslikanu na ploči od cedrovine, donesenu, kako kažu, iz Palestine, starinom časnu, koja se nekoć nalazila u kapeli Medvedgrada iznad Zagreba, prije čitiri sto godina slavnoj a danas ruševnoj, našao je prije deset godina u ruševinama oltara, koji je bio u toj kapeli, medju kamenjem i povratio je ljepšem sjaju i poštivanju ljeta Gospodnjega 1692. Aleksandar Ignacije Mikulić, biskup zagrebački«.

Biskupa su Mikulića, pored njegova umjetničko-istorijskog interesa, pri tome vezivale još i tješnje veze sa Medvedgradom, koji je, ranije, neko trideset i osam godina bio u posjedu njegove porodice. Naime, Nikola Zrinski morao je taj grad 1619. založiti za 2100 zlatnih forinti Tomi barunu Mikuliću, djedu biskupovu. U zalogu porodice Mikulić ostaje Medvedgrad do godine 1657., do smrti biskupova oca, Aleksandra Ignacija starijeg. Dašto, da je u sve ovo vrijeme grad bio već ruševan (već ga oko 1640. isprave zovu »arx diruta«), ali je biskup, zacijelo, često odlazio do tih ruševina i u njima sâm našao sliku, o kojoj je ovdje govor. Treba žaliti, da još do danas nemamo kritičan prikaz života i djelovanja biskupa Mikulića, muža rijetkih i odličnih sposobnosti. Takav bi kritičan prikaz morao obuhvatiti povijest i djeda i oca njegova, djeda Tome, čuvena pravnik i državnika, najbogatijeg u svoje vrijeme čovjeka u čitavoj kraljevini, i oca Aleksandra Ignacija, zlotvora i ubice, koji po svojim opacinama živo potsjeća na lik

jednog Cezara Borgije, čovjeka, koji, odbjegavši u Turke da se ukloni pravdi i zakonu, pogiba sam od ruke ubojničke u Bosni ispod gore Kozare. Iz braka njegova sa Barbarom Vukoslavićevom, koje je prvog muža svojom rukom ubio, da se nje domogne, rodio se u Brokunovcu, porodičnom imanju, oko 1650. Aleksandar Ignacije Mikulić. Poslije pogibije očeve, kad su zaplijenjena sva znatnija porodična imanja, ostali su porodici tek posjedi Turkovčina i Maligutić, kojih prihodi nisu dostajali za uzgoj mladićev, pa je stoga kralj iz zaplijenjene imovine izlučio svotu od 6000 forinti, da se kamatima te glavnice omogući njemu dostojan odgoj. Skrbnik je njegov bio Daniel Rauch, nadzornik tridesetnice u Nedelišću. Mladić je svršio u Zagrebu humaniora a u Grazu filozofiju. Iz zagrebačkog sjemeništa poslan je 1668. u Bolognu. Dok je još ondje učio, imenovan je 1671. (dakle u dvadeset i prvoj svojoj godini) kanonikom zagrebačkim. U Bologni položio je doktorat rimskog i crkvenog prava. Vrativši se u Zagreb, bio je profesorom u sjemeništu i postao 1684. lektor, 1685. prepozit, 1686. opat sv. Margarete de Bela i biskup kninski, a 1688. biskup zagrebački. Na kraljevskom dvoru bio je ličnost veoma uvažena i vršio zamašne državne i političke funkcije. Otmen u svom spoljašnjem nastupu imao je i istančanog osjećaja za sva kulturna nastojanja. Posredstvom kardinala Kolonića dobio je od biskupa beneventskoga kardinala Vincencija Ursini-a humeral sv. Augustina Kazotića, biskupa zagrebačkog, za koji je dao načiniti lijep relikvijar. Dao je uvezati u srebrne korice, urešene likovima hrvatskih i ugarskih svetaca, čuveni misal sa minijaturama, koji se danas čuva u riznici prvostolne crkve zagrebačke. Najznatnije je, međjutim, njegovo djelo, što je kupio knjižnicu Ivana Vajkarda Valvozora i time osnovao metropolitansku knjižnicu, za koju je podignuo i naročitu zgradu.

Nastojanjem biskupa Mikulića sačuvao nam se, dakle, u našoj slici jedan umjetnički spomenik iz starog Medvedgrada. Nije ta slika, doduše, nikakvo vanredno umjetničko djelo, ali nam je ono i ovako nadasve drago. Da je Medvedgrad u svoje vrijeme imao i znatnih umjetničkih djela, svjedoče nam riječi Baltazara Adama Krčelića, koji u svom rukopisnom djelu »Vitae Canonicorum Zagrabiensium« u životu kanonika Marka Torusti-a kaže: »Credere[m] pictura insigni quae in arcibus ruderibus hodie[m] deprehendi solet, a fratribus his Italis (naime braće Nikole i Marka Torusti, rodom Mlečana) arcem ornatam fuisse. Penicillus apparet Italicus«. Koliko žalimo, da nam se od tih fresaka s početka XIV. stoljeća nije do danas sačuvao ma i najmanji ostatak.

Poslije smrti biskupa Mikulića došla je

Bakrorez iz djela »Manuale parochorum« god. 1690.

naša slika u zagrebačku katedralu i nalazila se ovdje, po kazivanju Tkalčičevu, sve do godine 1880. na menzi kamenog oltara sv. Trojstva uza srednji stub južnog crkvenog broda. Kad su prigodom restauracije crkvene veliki lijepi stari oltari raspoklanjani raznim crkvama a sitniji predmeti umjetničkog značaja raštrkani, došla je slika u posjed I. K. Tkalčiča, koji ju je oporučno ostavio Strossmayerovoj Galeriji,

u kojoj je sve do 1927. visjela pod brojem 387. Danas se ona nalazi u galerijskom spremištu.

Ugodna mi je dužnost, da ovdje izrečem svoju najusrdniju zahvalnost gospodinu opatu i kanoniku dru Ljudevitu Ivančanu, koji mi je ljubezno dopustio, da se poslužim podacima iz njegova rukopisnog djela o kanonicima zagrebačkim i gore pomenutim rukopisom Krčelićevim.

3. SLIKA ZAGREBAČKE STOLNE CRKVE IZ GODINE 1690.

U knjizi bezimena autora *Manuale parochorum in duplici epitome, Barbosiana de officio et potestate parochi, et Gavantiana de sacris ecclesiae ritibus descriptum*, štampanoj u štajerskom Grazu 1690. a posvećenoj *Venerabili diaecesanae synodo, jussu illustrissimi ac reverendissimi in Christo patris ac Domini, Domini Alexandri Ignatii Mikulich, Dei, et apostolicae sedis gratia abbatis Divae Mariae Virginis de Topuzka, Sac. Caes. Regiaeque Majestatis Consiliarii, Comitatus de Bersencze supremi ac perpetui Comitatus etc. anno Domini 1690 in Domino Zagrabiae congregatae pastoribus zelantissimis* ima bakrorez vješta anonimnog bakroresca, koji prikazuje u gornjoj česti Krista kako predaje ključeve apostolu Petru, dok se ispod toga nalazi dolje nalijevo grb biskupa Mikulića a nadesno slika zagrebačke katedrale.

U primjerku pomenute knjige, koji se čuva u Kr. sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. 41.199) tog bakroreza nema, nego sam ga našao u zbirci crteža i bakroreza Ivana K. Tkalčića (danas u grafičkom odjeljenju Strossmayerove galerije) sa starom rukopisnom bilješkom: *E libro »Manuale parochorum« Graecii impresso anno 1690 dedicato Episcopo Zagrabiansi Mikulić. Apparet scutum Episcopi et Ecclesia Cathedralis Zagrabiansis*. Iako je prikaz katedrale podosta površan i šematičan — izveden, zacijelo, od kojega gradačkog bakroresca po usmenom kazivanju i predočivanju a, možebiti, i po kojoj sumarnoj skici — ipak nam on i takav upotpunjuje niz onih malobrojnih prikaza zagrebačke katedrale, koji su se sačuvali iz starijih vremena.

Dr. A. Schneider

O POSJETI FRANJE JOSIPA I. GODINE 1852. U ZAGREBU.

Kad je početkom god. 1852. uveden u Austriji centralistički apsolutizam pošao je car Franjo Josip I. na putovanja po cijeloj državi, da on i njegova vlada steknu što više simpatija u narodu. Tako je i u jeseni god. 1852. trebao posjetiti po prvi puta Zagreb. No njegov doček u Zagrebu nije ni izdaleka u narodnom pogledu bio jednak dočeku bana Jelačića, a u drugu ruku zbog neprestanog kišovitog vremena skoro je sasvim promašio svoj cilj.

Mladi car Franjo Josip I. krenuo je iz Beča dne 1. oktobra 1852. sa namjerom, da posjeti cijelu Hrvatsku i Slavoniju, te vojničku Granicu, Rijeku i jedan dio Lombardije. U Hrvatsku je došao preko Graza, Maribora na Ptuj. Kod dravskog mosta dočekao ga je ban Jelačić sa potpukovnikom Iv. pl. Filipovićem i kapetanom Petrom Preradovićem. Tamo je bio podignut šator, gdje je car primio dostojanstvenike, te je dalje krenuo u Varaždin. U Varaždinu je odsjeo u palači grofa Franje Draškovića, tu je primio poklonstvene deputacije. Poslije toga je za jednu uru razgledao grad i vojsku, te krenuo dalje kočijom preko Toplica i Sv. Ivana prema Zagrebu. Sve je bilo najbolje udešeno, te je car taj put dne 2. oktobra iz Varaždina do Zagreba prevalio za nešto preko četiri sata. Putem su posvuda bili podignuti slavoluci. Tako u Toplicama dvije piramide sa carskim i hrvatskim zastavama, carskim orlovima i prigodnim napisima. Po cijelom putu dočekivao je narod cara sa gruvanjem mužara

i burnim klicanjem. Kada je car u tri i pol sata stigao do Maksimira ili kako se je onda nazivao »Jurjaves«, dočekao ga je službeno ban i generalitet sa plemstvom. U Zagrebu se je tada okupila sva hrvatska i slavonska aristokracija, te je tu bio jedan knez, 13 grofova, pet baruna, 10 generala, te cijeli katolički i pravoslavni episkopat. Po cijeloj velikoj jablanovoj aleji stajala je poredana vojska sa šest vojničkih banda, te veliki seoski banderij pod vodstvom kapetana konjice Černolatca. Bili su I. banovci, II. banovci, Gjuruki, Križoki, Slunjani i jedna carska talijanska regimenta. U Vlačkoj ulici dočekalo je cara, pod jednim slavolukom, odaslanstvo grada, koji ih je milostivo primio, te je odjašio do katedrale, gdje ga je dočekalo svećenstvo, na čelu sa nadbiskupom Haulikom, koji je odslužio svečani Tedeum. Nato je car krenuo u banske dvore, gdje je odsjeo. Grad je bio sav iskićen hrvatskim i carskim zastavama, te nanovo popločen, a na Jelačićevom trgu bio je podignut novi zdenac sa kandelabrom, kasnije prozvan Manduševac. Kiša je i vjetar cijeli dan harala, te je raspoloženje bilo vrlo slabo u narodu. Navečer je imala biti rasvjeta, koja je ali bila otkazana, a u kazalištu je bila svečana predstava. Drugi dan je bila još silna kiša i vjetar, no na Jelačićevom, a osobito na Markovom trgu je uvijek bilo sve živo, jer je došlo vrlo mnogo stranaca u Zagreb. Zabava u Jurjavesi i rasvjeta se je opet morala radi ružnog vremena odgoditi. Uju-